

Fosie stadsdelsförvaltning
Box 31065
200 49 Malmö

2009-09-25
1 (17)
Dnr: 00-2008:474

Malmö stad
205 80 Malmö

Utbildning för nyanlända elever

Kvalitetsgranskning av Lindängeskolan, Fosie stadsdel, Malmö kommun

Sammanfattande bedömning

- Skolinspektionen bedömer att det första mottagandet och introduktionen i kommunen och i Lindängeskolan följer utarbetade strukturer som tydliggör vad som väntar för eleverna och deras vårdnadshavare. Lindängeskolan måste dock utveckla sitt värdegrundsarbete ytterligare så att de nyanlända elevernas kulturella erfarenheter blir en utgångspunkt i arbetet och så att de nyanlända eleverna snabbt kommer in i skolans sociala gemenskap.
- Skolinspektionen bedömer att Malmö kommun brister i att stegvis och under längre tid kartlägga elevernas kunskaper och förmågor. Den bristande kartläggningen får negativa konsekvenser för individanpassningen i undervisningen. På grund av felaktig tolkning av kursplanen i modersmål får inte eleverna någon undervisning i ämnet.
- Skolinspektionen bedömer att kommunen har svårt att på ett flexibelt sätt omorganisera verksamheten då nyanlända elever kommer, vilket leder till att nyanlända elever inte får tillgång till lärare med rätt kompetens. Arbetsgången med att utreda och upprätta åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd används heller inte för nyanlända elever, beslut om anpassad studiegång fattas på felaktiga grunder och kvaliteten på studiehandledningen på modersmålet behöver förbättras. Sammantaget leder detta till att nyanlända elever inte får tillgång till en likvärdig utbildning som övriga grundskoleelever, vilket leder till låg måluppfyllelse, som i sin tur bidrar till att det tar lång tid för en stor andel av de nyanlända eleverna att komma in i reguljär utbildning.

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av utbildning för nyanlända elever under perioden 3 februari till den 24 mars 2009. Granskningen av Lindängeskolan i Malmö kommun ingår i detta projekt. Övergripande iakttagelser och slutsatser inom området kommer att redovisas i Skolinspektionens rapport "Utbildning för nyanlända elever".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen och projektplanen för kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges förutsättningar för att genomföra förbättringar. Huvudsyftet är att granska hur lärare, rektorer och huvudmän tar sitt ansvar för undervisningens kvalitet, med fokus på elevernas kunskapsresultat.

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar initieras med utgångspunkt i en nationell risk- och väsentlighetsanalys. Med denna som grund inriktas kvalitetsgranskningen mot områden i behov av förbättring samt görs ett urval av huvudmän och skolor som granskas utifrån i förväg fastställda perspektiv och frågeställningar.

Tidigare studier har visat att många av de lärare och skollära som möter nyanlända elever har ett djupt engagemang och en stor öppenhet mot eleverna och deras vårdnadshavare. Men nyanlända elever får ändå inte alltid en utbildning som är likvärdig och heller inte alltid anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Det råder skillnader mellan kommuner i sätt att organisera och genomföra utbildningen och måluppfyllelsen är generellt sett låg. Forskning och tidigare inspektioner visar att den utbildning nyanlända elever får inte alltid är anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Nyanlända elever får ofta ensidigt ägna sig åt att lära sig svenska som andraspråk medan tillgång till andra ämnen många gånger är begränsad. Erfarenheter från inspektion visar också att eleverna inte heller erbjuds undervisning i modersmålet eller studiehandledning i modersmålet i tillräcklig utsträckning. Många nyanlända elever upplever enligt tidigare studier svårigheter i kontakten med andra elever och att bli en del av den sociala gemenskapen i skolan.

Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot kommunens och skolornas insatser för att nyanlända elever ska få en likvärdig utbildning med god kvalitet. Totalt har 14 kommuner och 34 grund- och gymnasieskolor i landet granskats.

Resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning redovisas dels i en sammanfattande rapport, dels i rapporter/beslut med bedömningar för varje granskad kommun och i vissa fall även skolor, där Skolinspektionen tar ställning till om kommunen uppfyller skolförfattningarnas krav och med vilken kvalitet undervisningen bedrivs. I de fall behov av åtgärder framkommit, ansvarar kommunen för att åtgärder vidtas som syftar till förbättring.

Malmö kommun har ingått i kvalitetsgranskningen och resultatet redovisas i detta beslut. Underlaget till beslutet består av dokument från kommunen, Lindängeskolan, samt av information som samlats in vid intervjuer den 10, 19 och 24 mars, 2009. I kommunen och skolan genomfördes intervjuer med barn- och ungdomschef, rektorer samt ett urval av lärare och elever. Beslutet grundar sig även på annan information som finns inom Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material.

Företrädare för kommunen och skolan har beretts möjlighet att sakgranska vad som framkommit vid granskningen. Ansvariga för kvalitetsgranskningen i Malmö kommun har varit Jacqueline Engdahl, Marcus Johansson, Helena Olivestam Torold och Iréne Sehlin.

Fråge-/granskningsområden

Skolinspektionen har granskat två olika frågeområden med underliggande delfrågor.

Hur är det att vara nyanländ elev i skolan?

Fokus i denna kvalitetsgranskning har varit att granska skolornas förmåga att genom en individuell planering anpassa undervisningen till varje elev samt i vilken utsträckning skolorna utgör en trygg miljö med inriktning mot lärande. I de fall granskningen finner att kommunen/skolan lyckats möta elevens behov på ett bra sätt har också undersökts vad som gjort att de lyckats. I motsvarande fall har undersökts vilka hinder som finns.

I detta sammanhang har även undersökts hur kommunens strategier för de nyanlända ser ut, hur samverkan mellan olika berörda parter i samhället fungerar och i vilken utsträckning skolan har fungerande rutiner för mottagande och skolintroduktion. Vidare har eventuell förekomst av kränkningar undersökts.

I vilken mån är undervisningen för nyanlända elever ändamålsenlig?

Huvudfokus inom detta område har varit på vilket sätt man kan se att undervisningen är organiserad utifrån varje nyanländ elevs behov och förutsättningar, om skolan värderar elevens kunskaper och utformar undervisningen så att eleven får fortsätta att utvecklas från sin nivå. Det har också varit viktigt att undersöka vilken kompetens personalen som undervisar de nyanlända har när det gäller språkutveckling samt hur kommunen gör för att få den kompetens som behövs.

Inom detta område har också granskats hur kommunen samordnar sina resurser, om skolan har tydliga rutiner för vem som har ansvar för elevens undervisning, i vilken utsträckning kommunen satsar på modersmålsundervisning. Även frågor om hur skolan och kommunen följer upp elevernas kunskapsutveckling och använder resultaten som grund för analys och omprövning av mål och metoder har behandlats.

Med nyanlända elever avser Skolinspektionen elever som inte har svenska som modersmål och inte heller behärskar det svenska språket och som anländer nära skolstarten eller under sin skoltid i grundskolan, gymnasieskolan eller motsvarande skolformer.

Granskningen omfattar elever som anlänt till skolan under åren 2007–2009.

Organisation för Fosie stadsdel

De senaste åren har antalet nyanlända elever i grundskoleålder i Malmö kommun ökat till omkring 500 elever per år i ålder motsvarande grundskolan. Det är Mottagningsen-

heten i Malmö som ansvarar för det första mottagandet av alla nyanlända elever. De ansvarar vidare för organisation och planering av modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet. Efter det första mottagandet övergår ansvaret för eleven till den stadsdel där eleven är bosatt. Av Malmö stads riktlinjer för arbetet med nyanlända elever framgår att varje stadsdel är ekonomiskt ansvarig för den verksamhet i förberedelseklasserna som ska bedrivas i stadsdelens skolor.

Fosie stadsdel i Malmö beskriver sig själva som ett Malmö i mindre format. I stadsdelen återfinns nämligen ungefär samma variation i befolkningssammansättning och boendeformer som i kommunen som helhet. Det finns områden med låga materiella förutsättningar och stora sociala problem, men också välmående områden.

Omkring 30 procent av de nyanlända eleverna har de senare åren kommit till Fosie stadsdel. Stadsdelen har valt en annorlunda organisation för arbetet med nyanlända elever, jämfört med övriga stadsdelarna i Malmö kommun. Stadsdelen har valt att skapa vad de kallar för en introduktionsskola för stadsdelens nyanlända elever i årskurs 1–9, Almvikgårdens skola. Tanken med introduktionsskolan är att samtliga nyanlända elever där ska genomgå en slags introduktionsutbildning i syfte att lära sig grunderna i svenska samt att få introduktion i skolans ämnen samt i det svenska samhället. Det är meningen att tiden vid skolan ska variera utifrån elevernas behov och förutsättningar, men det vanligaste är att eleverna går där i två terminer.

Almvikgårdens skola utgör en särskild undervisningsgrupp och tillhör Lindängeskolan, vilket är en grundskola med verksamhet från förskoleklass upp till och med årskurs 9. Verksamheten i Almvikgårdens skola är organiserad i tre olika arbetslag, Almvik för elever i årskurs 1–3, Vårsången för elever i årskurs 4–6 och Framtiden för elever i årskurs 7–9. Lokalerna ligger spridda i anslutning till Lindängeskolan. Vid Skolinspektionens granskning bestod introduktionsskolan av 131 elever fördelade på tio grupper. Introduktionsskolans inre arbete leds av en biträdande rektor. Introduktionsskolan har tillgång till fyra tillsvidareanställda lärare som har hela sin tjänstgöring vid introduktionsskolan, samt till Lindängeskolans lärare. Vid behov visstidsanställs lärare under kortare eller längre perioder.

När eleverna bedöms ha klarat introduktionen övergår de till sin hemskola beroende på var de bor i stadsdelen. För denna övergång har lärarna vid introduktionsskolan utarbetat riktlinjer för vad eleverna ska ha uppnått. I de flesta av skolorna inom stadsdelen får eleverna direkt en klasstillhörighet, men får först sin undervisning i så kallade basgrupper/förberedelseklasser, som också är att betrakta som särskilda undervisningsgrupper, där de får omkring två terminer på sig att utveckla sitt andraspråk och tillägna sig nödvändiga ämneskunskaper, samtidigt som de successivt slussas ut i reguljär undervisning. Elever som kommer i årskurs 9 slussas dock inte vidare till någon grundskola, utan till individuella programmet inom utbildningsförvaltningen.

Vid Lindängeskolan får eleverna i årskurs 7–9 direkt vid övergången till skolan en placering i klass, men under en övergångsperiod får eleven sin undervisning i basgrupp för elever i årskurs 6–9. Utslussningen i ämnen startar när basgruppläraren bedömer

att eleven är redo för det och ska också bero på elevens intressen, behov och förutsättningar.

Skolinspektionens iakttagelser

Hur det är att vara nyanlända elev

Samtliga nyanlända elever i grundskoleålder kommer till Mottagningsenheten för inskrivning i skolan. Det finns väl utarbetade system i kommunen för att få reda på vilka skolpliktiga elever och elever med rätt till utbildning som finns i kommunen och stadsdelarna. Vid besöket ska barn och minst en vårdnadshavare vara med. Inskrivningssamtalet har samordnaren ansvar för, och där följs tydliga rutiner där man frågar om tidigare skolgång och eventuella särskilda behov som barnet har. Barn och vårdnadshavare träffar vid samma tillfälle en sjuksköterska, och en hälsoundersökning sker innan skolstarten. När placering inom Fosie stadsdel är klarlagd kallas eleven och vårdnadshavaren till ett möte med den biträdande rektorn vid introduktionsskolan, samt någon av de lärare som eleven ska få. Vid dessa möten är det vanliga att en tolk medverkar. Dessa möten upplevde de intervjuade eleverna som mycket positiva.

Lindänge rektorsområde har ett utvecklat program för föräldramöten och träffar med föräldrarna för att diskutera deras barn skolgång. Både skolledningen och intervjuade lärare betonar vikten av en god kontakt med föräldrarna för att lyckas nå fram till eleverna. Man har också fått särskilda medel från Myndigheten för skolutveckling för att utveckla föräldrasamverkan. Intervjuade elever bekräftar att de ofta träffar lärarna tillsammans med sina föräldrar och att de vid dessa möten går igenom det som fungerar väl och mindre väl. De uppfattar även dessa möten som positiva och att de gör nytta.

Intervjuade elever berättar att de känner sig väl behandlade vid introduktionsskolan. De framhåller att de särskilt trivs med sina lärares förhållningssätt till dem. De menar att de som regel upplever att eleverna är respektfulla mot varandra, men att de inte umgås med särskilt många av övriga elever i skolan. Även flera elever som övergått till undervisning i basgrupp på Lindängeskolan berättar att det kan vara svårt att komma in i den sociala gemenskapen på skolan. Intervjuade lärare berättar också att det är svårt att få vissa elever från basgruppen att socialt bli integrerade i den klass de är klassplacerade i, och att de emellanåt kan vara svårt att motivera eleven att ha undervisning i vissa ämnen tillsammans med sin ordinarie klass, även om det för andra elever går mycket bra. Av introduktionsskolans kvalitetsredovisning för 2007/2008 framgår att skolan själv bedömer att de nyanlända eleverna i större utsträckning behöver bli integrerade i Lindängeskolan, och inte minst att de har "rätten att känna sig välkomna".

Forskning visar att även om mötet för en del nyanlända elever är relativt smärtfritt, medan det för andra är mer skakigt, befinner sig nyanlända elever i en utsatt position, vilket behöver uppmärksammas. Det framhålls i forskningen att mer dialog behövs,

där skillnader och självklarheter lyfts upp till ytan.¹ Skolverkets allmänna råd och kommentarer om utbildning för nyanlända elever framhåller också vikten av att skolans personal tar till vara och visar respekt och intresse för elevens erfarenheter av skola och lärande. Den nyanlända eleven har oftast andra kulturella erfarenheter och de "osynliga" reglerna i skolan i Sverige kan vara förvirrande. Om skolan har personal med utländsk bakgrund kan dessa många gånger utgöra en värdefull tillgång för såväl elev och föräldrar som för skolan.² I genomgången av framgångsfaktorer i arbetet med nyanlända elever som Myndigheten för skolutveckling gjort betonas en god introduktion och hjälp att komma in i den sociala gemenskapen och Skolverkets allmänna råd och kommentarer för utbildning av nyanlända elever lyfter också fram att faddrar, mentorer och kamratstödjare kan underlätta elevens väg in i klassens och skolans gemenskap.³

Skolledningen betonar att de nyanlända eleverna är med vid rektorsområdets friluftsdagar, men att ingenting görs dagligen för att de ska komma med i skolans sociala gemenskap, till exempel i form av fadderskap eller liknande. Intervjuade lärare menar också att dessa frågor inte varit i fokus när skolan till exempel arbetat med likabehandlingsplanen/årlig plan mot kränkande behandling, utan att man är väldigt mån om att inte särbehandla eleverna vid introduktionsskolan. Denna önskan innebär också att det vid introduktionsskolan bedrivs samma värdegrundsarbete som gäller i Lindängeskolan som helhet och som sammanfattas med G som i glädje – ha roligt, alla ta ansvar för att alla mår bra, vara bra kompis. R som i respekt – ta hänsyn, följa regler, komma i tid, ha arbetsro. E som i empati, – visa förståelse, hjälpa alla. T som i trygghet – vara rädda om och inte skada varandra, prata med vuxen om man behöver hjälp. A som i ansvar – vara rädd om allt, inte lämna skolan. Önskan om att behandla alla lika leder dessvärre till att de nyanländas erfarenheter inte säkert tas tillvara i värdegrundsarbetet. Intervjuade elever upplever till exempel inte att undervisningen i Livskunskap tar upp de frågor som känns mest aktuella för dem. Av intervjuerna framkommer också hur lätt de nyanlända känner sig missförstådda i det sociala samspelet. Lärare i modersmål framhåller att de skulle kunna hjälpa till i situationer när det är uppenbart att det handlar om missförstånd på grund av bristande språk eller olikheter i skolkultur mellan elev och lärare. Av lärarintervjuerna framgår dock att det är sällan som skolan använder sig av lärare i modersmål för att arbeta den sociala miljön i skolan och i klassrummet, då modersmållärarna inte alltid finns tillgängliga eftersom de verkar i många stadsdelar och inte tillhör rektorsområdet.

Skolinspektionen bedömer att det första mottagandet och introduktionen i kommunen och i skolan följer utarbetade strukturer som tydliggör vad som väntar för eleverna och deras vårdnadshavare. Vidare bedömer Skolinspektionen att Lindänge rektorsområde har ett bra arbete för att få till stånd en god samverkan med elevernas vårdnadshavare. Skolinspektionen bedömer dock att de nyanlända befinner sig i en utsatt situation och

¹ Wigg, Cederberg, Sawyer & Kamali, Gilliam

² Skolverkets allmänna råd för arbetet med nyanlända elever, s. 10 f.

³ Skolverkets allmänna råd för arbetet med nyanlända elever, s. 10 f.

rekommenderar att introduktionsskolan utvecklar sitt värdegrundsarbete ytterligare så att de nyanlända elevernas kulturella erfarenheter blir en utgångspunkt i arbetet och så att skolan i högre utsträckning arbetar för att de nyanlända eleverna ska bli en del av skolans sociala gemenskap.

Undervisningens ändamålsenlighet

Kunskapsresultat

I kvalitetsredovisningen för Lindänge rektorsområde 2007/2008 förklarar skolan sin nedgång i genomsnittligt meritvärde med att de haft en ökad andel nyanlända elever utan möjlighet att nå målen. Där redovisas dock inga specifika resultat för de nyanlända elevernas måluppfyllelse, dessa redovisas heller inte i kvalitetsredovisningen för introduktionsskolan. Av betygskatalogerna för vårterminen 2008 framgår dock att ingen elev i Framtiden erhållit ett enda betyg, och att det enbart är vissa elever i basgruppen som erhållit betyg i något enstaka ämne. Då handlar det företrädesvis om betyg i modersmål, slöjd, idrott och musik. Någon elev har också fått betyg i matematik och samhällsorienterande ämnen.

Skolinspektionen bedömer att måluppfyllelsen för nyanlända elever i Fosie stadsdel är låg och att man inom stadsdelen måste genomföra insatser för att höja de nyanlända elevernas måluppfyllelse.

Kartläggning och värdering av de nyanlända elevernas kunskaper

Av Skolverkets allmänna råd och kommentarer för utbildning av nyanlända elever framgår att det är viktigt att det individuella stöd och den undervisning eleven får planeras och utgår från elevens kunskaper och styrkor och inte i första hand fokuserar på elevens eventuellt bristande förmåga. För att få en så god bild som möjligt av elevens kunskaper och förmågor är det av stor vikt att klasslärare och ämneslärare samarbetar med modersmålsläraren eller den lärare som ger studiehandledning på modersmålet. Eleven och skolan behöver tid för att eleven ska kunna visa sina kunskaper och för att skolan ska kunna dokumentera dem. Kartläggningen kan inte ske vid något enstaka tillfälle utan måste genomföras stegvis. Lärarna i de olika ämnena behöver få insikt i vad och hur eleven tidigare har lärt sig för att kunna förstå elevens tänkande och stödja lärandet. Eleven måste få hjälp att förstå det som sker på lektionerna och vad som förväntas av henne eller honom.⁴

Vid Mottagningsenheten har en första kartläggning av elevernas tidigare skolgång skett vid introduktionssamtalet. Under elevernas tid vid introduktionsskolan genomförs ytterligare viss kartläggning i form av att skolan testar elevernas kunskaper i svenska, modersmål, engelska och matematik. I intervjuerna framkommer synpunkter från lärare att ett stort problem för nyanlända elever med skolbakgrund är att arbetssätt och pedagogik kan skilja sig från hemlandets på ett sätt som gör att de inte lyckas visa hur duktiga de faktiskt är vid dessa test. Intervjuade lärare är medvetna om att de brister i kartläggningen av elevernas kunskaper, men framhåller att orsaken är att de inte

⁴ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever, s. 12 f.

besitter den kompetens som behövs för att kunna genomföra en kvalitativ kartläggning. De efterlyser en central funktion i kommunen som kunde utgöra ett stöd i arbetet.

Vid intervjuer med lärare framgår vidare att man snarare fokuserar på att kartlägga elevernas brister inom ämnen och i social förmåga, snarare än att fokusera på deras förmågor. I skolornas dokumentation kring vad eleverna ska kunna i de olika ämnena innan de är redo att slussas ut i reguljär undervisning lägger Skolinspektionen märke till en föreställning om att alla elever befinner sig på nybörjarnivå i alla ämnen. Denna bild bekräftas också av vissa lärarutsagor som antyder att många lärare behandlar alla nyanlända elever på samma sätt oavsett vilka förutsättningar de har. Intervjuade elever uppger också att de aldrig upplevt att någon lärare frågat dem efter vad de kan sedan tidigare inom ämnen som till exempel fysik och historia. I forskning vittnar elever just om att de upplever att de hålls tillbaka eller har svårt att hitta sin plats i skolan.⁵

Skolinspektionen bedömer att kommunen behöver utveckla sitt arbete med att stegvis och under längre tid kartlägga det som de nyanlända eleverna kan inom skolans olika ämnen. Vidare behöver Lindängeskolan utveckla sitt arbete så att lärarna i högre utsträckning fokuserar på det som är elevernas styrkor och att de använder sig av dessa i planeringen av undervisningen.

Betygsättning

Granskningen har visat att lärare som undervisar nyanlända elever ofta har föreställningen att det inte går att sätta betyg i skolans olika ämnen om en elev inte behärskar det svenska språket. Dessa uttalanden kommer från lärare i samtliga av skolans ämnen. I intervjuerna med lärare har det till exempel berättats om elever som kan bra engelska, men inte får betyg med motiveringen att eleven inte kan översätta från engelska till svenska. Det som intervjuade lärare framhåller som en svårighet utöver elevernas bristande språk är också till exempel att eleverna inte behärskar svensk historia, svenskt sätt att räkna på etc.

I många kursplaner finns krav på förmåga till analys, självständighet, reflektion, ansvarstagande, kreativitet och kritiskt förhållningssätt när eleven visar sina kunskaper i ämnet eller kursen. Denna typ av krav är tydligare för högre betygssteg och kan välla problem för de elever som kommer från en utbildning där kunskapssynen är annorlunda.

Det finns även bland lärare en felaktig uppfattning att eleverna inte kan erhålla betyg i svenska, matematik och engelska eftersom de inte kan tillräckligt med svenska för att kunna genomföra de nationella ämnesproven i dessa ämnen. Grundskoleförordningen slår fast att kommunen är skyldig att genomföra proven.

Skolinspektionen bedömer att Fosie stadsdel behöver utveckla metoder för att de nyanlända eleverna ska kunna visa sina kunskaper inom andra ämnen än svenska på annat språk än svenska. Avseende lärarnas uppfattning om krav på att ha kunskaper om svenska förhållanden framgår att det inom vissa ämnen finns visst fog för denna upp-

⁵ Wigg, Gilliam

fattning. Skolinspektionen har dock av exemplen som intervjuade lärare gett fått uppfattningen att lärarna inte alltid har klart för sig exakt vilka krav det är som deras elever inte klarar av att nå. Skolinspektionen bedömer därför att skolan i högre utsträckning behöver ta reda på vilka mål som eleverna faktiskt uppnår inom de olika ämnena, dokumentera dessa, samt tydligt uppräta planer, ibland i form av åtgärdsprogram för hur eleverna ska ges möjlighet att nå de delar i kursplanerna som de på grund av sin bakgrund inte direkt har möjlighet att nå.

Skriftliga omdömen

Enligt grundskoleförordningen ska betyg inte sättas i ett ämne om en elev inte når upp till de mål i ämnet som enligt kursplanen ska ha uppnåtts i slutet av nionde skolåret. I sådana fall som avses ovan ska istället en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet eller ämnesblocket ges. Av bedömningen kan också framgå de stödåtgärder som har vidtagits.⁶

Av skolornas dokumentation framgår att skriftliga omdömen upprättas för alla elever som lämnat årskurs 9 och som inte erhållit betyg. Skolledningen menar dock att det känns kränkande att ge eleverna de skriftliga omdömena där det framgår att de inte kan någonting. Av de skriftliga omdömen Skolinspektionen tagit del av framgår enbart informationen att eleven gått i förberedelseklass och att inget av skolans ämne ingått i elevens individuella utbildningsplan. Av denna anledning lämnas ingen skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling inom något ämne, inte ens inom svenska som andraspråk eller modersmål.

Skolinspektionen bedömer att skolan behöver utveckla de skriftliga omdömen för elever som inte erhåller betyg i slutet av nionde skolåret att där tydligt framgår en bedömning av vilka mål eleven har nått inom ämnet, eller ämnesblocket.

Undervisning så att det motsvarar rätten till grundläggande utbildning

Forskning visar på att ämnes- och språkkunskaper bör utvecklas successivt och hand i hand, att andraspråksinlärning sker bäst med ett ämnesinnehåll, dock med stöd i förstaspråket.⁷ Av Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever framgår att det är viktigt att skolan tar till vara elevens ämneskunskaper och utvecklar dem vidare. Det är därför viktigt att den lärare som ger studiehundledning på elevens modersmål, läraren i ämnet modersmål, läraren i svenska som andraspråk och ämnesläraren stödjer elevens lärande genom att visa på olika verktyg och också hjälper eleven att utveckla en god studieteknik.⁸

Av introduktionsskolans dokumentation framkommer tydligt att fokus i skolans arbete ligger på att lära eleverna grunderna i svenska språket. Under skoldagen arbetar man tematiskt med samhällsorienterande och naturorienterande ämnen, hemkunskap och engelska. Eleverna får även undervisning i bild, data och idrott som integreras med

⁶ 7 kap 9 § grundskoleförordningen.

⁷ Norén

⁸ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever, s. 14 f.

svenskan. Intervjuade elever i Framtiden menar att även om de lär sig mycket i undervisningen, handlar det främst om nyvunna kunskaper i svenska. Även om de genomför undervisning i ämnen som matematik och historia upplever de nämligen att uppgifterna inom dessa ämnen är på en låg nivå. Som en elev uttrycker det "matematik på svenska är jättelätt". Av intervjuer med lärarna visar det sig att det egentligen inte är i själva ämnet eleverna får undervisning, utan att läraren använder ämnen som idrott, bild och samhällsorienterande ämnen för att lära ut svenska. Det är alltså i första hand och främst elevens utveckling i svenska språket som är i fokus. Att samtidigt utveckla elevernas ämneskunskaper inom dessa ämnen framstår inte för intervjuade rektorer och lärare eller som möjligt. Det framförs i intervjuer med lärare ett behov av riktlinjer för vad undervisningen för nyanlända ska innehålla, inte bara i Fosie stadsdel, utan i hela Malmö. En lärare uttrycker "det kan ibland kännas som att man själv får hitta på vad lektionernas innehåll ska vara". Att det är grundskolans kursplaner som ska styra undervisningen även för nyanlända elever är alltså inte klart för alla lärare.

Utbildningen begränsas också ytterligare för eleverna vid introduktionsskolan genom att samtliga elever har anpassad studiegång. De beslutet om anpassad studiegång som Skolinspektionen tagit del av består alla av en generell skrivning som är densamma för samtliga elever. Intervjuade lärare betonar också att det framför allt är organisatoriska förklaringar som ligger bakom vilka ämnen som eleverna inte får undervisning i, till exempel brist på tillgång till specialsalar. Av grundskoleförordningen framgår att om en elev inte kan få utbildning som i rimlig grad är anpassad efter elevens situation och förutsättningar, får styrelsen efter att ha hört elevvårdskonferensen besluta om anpassad studiegång för eleven. Därvid får avvikelser göras från timplanen. Styrelsen ansvarar för att en elev med anpassad studiegång får en utbildning som så långt det är möjligt är likvärdig med övrig utbildning inom skolan. I de högre årskurserna får utbildningen delvis förläggas till en arbetsplats utanför skolan. Eleven ska därvid ha en handledare samt stöd av skolans personal.⁹

Skolinspektionen vill uppmärksamma Fosie stadsdel på att beslut om anpassad studiegång inte kan göras generellt för en hel grupp elever. Vidare framgår det tydligt av grundskoleförordningen att det är elevens situation och förutsättningar som ska ligga till grund för ett beslut om anpassad studiegång och inte organisatoriska svårigheter i skolan. Skolinspektionen vill också peka på stadsdelens ansvar för att utbildningen inom introduktionsskolan och basgrupperna så långt det är möjligt är likvärdig med övrig utbildning inom skolan. Skolinspektionen bedömer därför att det är väsentligt att stadsdelen vidtar åtgärder så att nyanlända elever får utveckla ämnes- och språkkunskaper successivt utifrån sina behov och förutsättningar, och när/om beslut om anpassad studiegång fattas, de fattas utifrån individuella bedömningar.

Undervisning i modersmål

I Fosie stadsdel framgår det av intervjuer med rektorer, lärare och elever att de flesta av de nyanlända eleverna inte får undervisning i modersmål, utan enbart studiehandled-

⁹ 5 kap 10 § grundskoleförordningen

ning på modersmålet. Modersmålsenhetens statistik visar också att Fosie stadsdel är en stadsdel med låg andel av berättigade som deltar i modersmålsundervisning. Anledningen till att nyanlända elever inte erbjuds modersmålsundervisning menar man beror på Modersmålsenhetens tolkning av kursplanerna som går ut på att elever med bristfällig svenska inte kan nå samtliga mål för att kunna nå ett betyg.

Skolinspektionen har i samband med kvalitetsgranskningen gjort en genomgång av kursplanerna för modersmål i grundskolan och för modersmål A i gymnasieskolan. Ämnet modersmål syftar till att ge elever med ett annat modersmål än svenska möjligheter att tillsammans med andra vidareutveckla sina kunskaper i modersmålet, då modersmålet är av avgörande betydelse för den personliga och kulturella identiteten och för den intellektuella och emotionella utvecklingen. Därigenom kan deras självkänsla stärkas och uppfattningen om den egna livssituationen tydliggöras. Utbildningen i modersmål syftar dessutom till att främja elevernas utveckling till flerspråkiga individer med flerkulturell identitet.¹⁰ Det finns i kursplanerna vissa krav att eleverna ska kunna göra jämförelser mellan sitt modersmål och svenska språket. I gymnasieskolans A-kurs framgår dock att dessa jämförelser ska kunna göras med hjälp av läraren och det är inte rimligt att tänka sig att kravet i grundskolan skulle vara högre ställt, även om det där inte uttryckligen står att jämförelserna kan göras med stöd från läraren.

Enligt rektorn för modersmålsenheten bygger deras tolkning av de nuvarande kursplanerna på kännedom om hur motsvarande krav var formulerat i tidigare kursplaner. Skolinspektionen finner att denna tolkning av modersmålsundervisningens mål att uppnå för eleverna inte bara är felaktig, utan att den missgynnar de nyanlända eleverna, som inte får det stöd som undervisning och bedömning av deras kunskaper i sitt modersmål kan utgöra. Skolinspektionen bedömer att Malmö kommun måste erbjuda samtliga nyanlända elever undervisning i sitt modersmål.

Studiehandledning på modersmålet

Avseende studiehandledning på modersmålet så har granskningen visat att lärarna i första hand används till att översätta skolkoder och grundläggande begrepp, och enbart i undantagsfall till studiehandledning i ämnesundervisning på högre nivå. Av intervjuer med lärare framkommer tydligt att studiehandledning blandas ihop med modersmålsundervisning. Rektor vid Modersmålsenheten håller med om detta och menar att skolorna konsekvent använder resursen felaktigt, då de ofta ser studiehandledning som specialundervisning men på ett annat språk. Av denna anledning har rektorn för Modersmålsenheten infört krav på åtgärdsprogram för att en elev ska vara berättigad till studiehandledning, ett krav som går utöver författningarnas krav. Antalet nyanlända elever har ökat i kommunen de senaste åren och det har även skolornas begärda timmar till studiehandledning.¹¹ Tilldelade timmar har också ökat, men inte i samma utsträckning som efterfrågan. Läsåret 2002/2003 fick skolorna 45 procent av den

¹⁰ Kursplanen modersmål.

¹¹ Grundskolornas begärda timmar till studiehandledning har ökat från läsåret 2002/2003 då de begärde 3660 timmar till läsåret 2008/2009 då de begärde 4801 timmar.

önskade resursen, medan skolorna läsåret 2008/2009 fick 40 procent av den önskade resursen. Av Modersmålsenhetens kvalitetsredovisning framgår att anslaget måste användas till den lagstadgade undervisningen i modersmål på bekostnad av resurser till studiehandledning.

Av grundskoleförordningen framgår att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.¹²

Skolinspektionen vill uppmärksamma Malmö kommun på att både undervisning i modersmål och studiehandledning på modersmålet är lagstadgat och därför inte kan ställas emot varandra. Skolinspektionen bedömer att Malmö kommun måste se till att samtliga elever som behöver det får studiehandledning på modersmålet. Vidare bedömer Skolinspektionen att skolan behöver vidta åtgärder för att öka kvaliteten på den studiehandledning som ges så att den i högre utsträckning innebär att eleverna kan delta i undervisning och nå målen i fler av skolans ämnen.

Elever i behov av särskilt stöd

Av grundskoleförordningen framgår att om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, elevens vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att eleven kan ha behov av särskilda stödåtgärder, ska rektorn se till att behovet utreds. Om utredningen visar att eleven behöver särskilt stöd, ska rektorn se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Särskilt stöd ska ges till elever med behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd ska i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör.¹³

I Fosie stadsdel upprättas ett åtgärdsprogram för samtliga nyanlända elever samtidigt som de skrivs in vid introduktionsskolan. Åtgärdsprogrammen är identiskt formulerade och av dem framgår i stort sett enbart att eleven har anpassad studiegång. Skolledningen menar att dessa kommit till på grund av att Skolverket i sin inspektion år 2005 utdelade kritik för att beslut om anpassad studiegång inte fattades i laga ordning. Av intervjuerna med skolledning och lärare framgår vidare att åtgärdsprogrammen inte föregåtts av en utredning kring elevens skolsituation, utan att de upprättas slentrianmässigt och inte heller därför fyller någon särskild funktion i arbetet med eleven. Vid intervjuerna framkommer vidare att det finns elever i Framtiden som har riktade insatser, men att det inte upprättats nya åtgärdsprogram för dessa elever. Man har heller ingen bild av hur stor andel av eleverna som är i behov av specialpedagogiska insatser och det blir tydligt i intervjuerna att arbetsgången med utredning när man finner att en elev riskerar att inte nå målen inte följs i arbetet med nyanlända elever.

Skolinspektionen bedömer att det dokument som Lindänge rektorsområde benämner åtgärdsprogram inte är att betrakta som ett sådant eftersom det inte kommit till under korrekta omständigheter, inte fyller den funktion ett åtgärdsprogram ska fylla, och inte heller följs upp och revideras då nya behov uppstår. Skolinspektionen bedömer vidare

¹² 5 kap. 2 § grundskoleförordningen.

¹³ 5 kap. 1 § andra stycket grundskoleförordningen.

att rektorsområdet måste använda sig av den arbetsgång i arbetet med elever i behov av särskilt stöd som grundskoleförordningen föreskriver.

Skolans beredskap för att förändra sin organisation för att kunna möta elevernas behov

Av Skolverkets allmänna råd och kommentarer för utbildning av nyanlända elever framgår att skolan bör ha beredskap att förändra sin organisation. Det viktiga är att den nyanlända eleven inte slentrianmässigt placeras i klass eller grupp utan att det görs en individuell bedömning utifrån vad som är bäst för just henne/honom. Stora krav ställs på skolans flexibilitet när det gäller att under läsårets gång kunna ändra sin organisation, t.ex. tjänstefördelning och gruppindelningar, för att på bästa sätt möta nyanlända elevers behov. Ett framgångsrikt arbete karaktäriseras bland annat av ett reflekterande förhållningssätt vid val av organisation och arbetsätt, tydlig styrning och fungerande lokal samverkan.¹⁴

Anledningen att stadsdelen infört en introduktionsskola är för att kunna vara flexibla i sin organisation. Enligt förvaltningen är antalet nyanlända elever som anländer till stadsdelen så pass stort att man har svårt att hinna med att utveckla den grundstruktur som behövs för att kunna arbeta förebyggande och flexibelt. I stället präglas arbetet av "brandkårsutryckningar" där man tvingas ta till tillfälliga och mindre genomtänkta lösningar för att lösa den akuta situationen. Även intervjuade lärare menar att det saknas framförhållning kring introduktionsskolan, som exempel tar de upp att det saknas verksamhetsbeskrivning, rutiner för arbetet, krav på lärare som ska anställas, etc. De vet aldrig hur många elever som kommer, vilka lokaler de ska bedriva verksamheten i eller vilken personal som kommer. Av dessa anledningar blir det svårt att upprätta strukturer och lärarna upplever att de varje termin får börja om från början. Samordnaren på Modersmålsenheten tar också upp problematiken kring att inflödet av nyanlända elever hela tiden skiftar och inte går att förutsäga. Samordnaren pekar också på att detta ytterligare försvåras eftersom varje stadsdel har sitt eget sätt att hantera sina skolfrågor, och att det inte finns något obligatorium att följa Malmös riktlinjer för arbetet med nyanlända elever. Han menar att han tydligt kan se hur svårt det kan vara för stadsdelarna att ha en flexibel organisation som klarar av dessa förändringar och att det oftast blir så att en enskild rektor får lösa problemen så gott han/hon kan.

Av Malmö stads riktlinjer för arbete med nyanlända elever från år 2005 framgår att "lärarna i förberedelseklassen ska vara de mest kompetenta som skolorna förfoga över". Skolledningen i Lindänge rektorsområde menar också att Lindängeskolans personal fått ta del av många kompetenshöjande insatser vilket har lett till att de har hög kompetens bland lärarna i svenska som andraspråk, men att det inte är dessa lärare som undervisar eleverna i introduktionsskolan. Tvärtom framgår av intervjuerna att det är rätt stor andel lärare som undervisar i ämnen och årskurser där som inte motsvarar deras utbildning. Anledningen till detta menar skolledningen är variationen i elevantal som innebär att en stor del av personalstyrkan i introduktionsskolan anställs på

¹⁴ Skolverkets allmänna råd för arbetet med nyanlända elever, s. 12 f.

visstid och att det kan vara svårt att få tag på lärare med rätt behörighet och att det också är svårt att behålla lärare som är duktiga på sådana villkor. Även lärare i basgrupperna tenderar att bytas ut ofta, och har inte alltid den rätta kompetensen.

Skolinspektionen bedömer att Fosie stadsdel inte arbetar med nyanlända elever på ett tillräckligt flexibelt sätt, vilket medför negativa effekter för eleverna eftersom de inte får tillgång till en likvärdig grundskoleutbildning som övriga elever, och ej heller alltid undervisas av de mest lämpade och kunniga lärarna. Skolinspektionen bedömer därför att Malmö kommun behöver genomföra insatser för att höja flexibiliteten i mottagandet av nyanlända elever.

Kvalitetsarbete

När det gäller grundskolan generellt slår skollagen fast att det åligger rektorn att särskilt verka för att utbildningen utvecklas.¹⁵ Läroplanen skriver att skolans verksamhet måste utvecklas så att den svarar mot uppställda mål och att detta kräver att undervisningsmålen ständigt prövas, resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas.¹⁶ Avseende nyanlända elever specifikt framgår det av Skolverkets allmänna råd att skolan regelbundet bör se över sina rutiner för mottagning och introduktion, samt utvärdera effekterna av placeringen för den enskilda eleven. Skolan bör bedöma i vilken grad de nyanlända elevernas behov av modersmålsundervisning, studiehandledning och undervisning i svenska som andraspråk kunnat tillgodoses.¹⁷

Inom Fosie stadsdel har man ingen särskild uppföljning av de nyanlända elevernas måluppfyllelse eller av hur snabbt de kommer in i reguljär utbildning. I kommunen som helhet finns heller ingen som följer upp i vilken utsträckning riktlinjerna för arbetet med nyanlända elever används, eller kring hur skolorna använder sig av studiehandledning, modersmålsundervisning och undervisning i svenska som andraspråk. Samordnaren vid Modersmålsenheten kan också se att lärdomar som vissa stadsdelar utvecklat kring hur man på ett bra och snabbt sätt kan slussa ut nyanlända elever, inte heller sprids till andra stadsdelar.

Introduktionsskolan har upprättat en kvalitetsredovisning, men där framgår inte elevernas måluppfyllelse, vilket leder till att det heller inte där tas fram konkreta åtgärder för utveckling av verksamheten. Av intervjuerna framgår också att varken lärare eller elever deltagit i något systematisk uppföljnings- och utvärderingsarbete. Skolledningen framhåller att det varje fredag görs en utvärdering av elevernas progression och trivsel. I kvalitetsredovisningen för Lindänge rektorsområde nämns de nyanlända eleverna ofta, men inte utifrån att utvärdera deras måluppfyllelse eller hur väl arbetet med att snabbt få in dem i reguljär utbildning fungerar, utan som en förklaring till varför skolans samlade resultat inte är bättre, och som förklaring till varför ekonomin är ansträngd.

¹⁵ 2 kap. 2 § första stycket skollagen.

¹⁶ Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet m.m. 2.8 Rektors ansvar.

¹⁷ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever, s. 17.

Skolinspektionen bedömer att skolorna inom Lindänge rektorsområde under rektorns ledning behöver förbättra sitt arbete med att följa upp arbetet med nyanlända elever i syfte att höja måluppfyllelsen för dessa elever.

Sammanfattande bedömning

Intervjuade elever är tacksamma över den utbildning som de får ta del av och framhåller att lärarna är snälla och i de allra flesta fall bryr sig. Skolinspektionen finner dock, trots elevernas nöjdhet, att undervisningen för de nyanlända eleverna inte kan anses vara ändamålsenlig.

Malmö kommun brister i kartläggningen av elevernas kunskaper och förmågor. Fokus i arbetet är i för hög grad på att kartlägga det eleverna inte kan. Den bristande kartläggningen får också negativa konsekvenser för individanpassningen i undervisningen. Tolkningen av kursplanen i modersmål leder till att eleverna inte får undervisning i ämnet, trots att de är berättigade till det. Vidare har kommunen svårt att på ett flexibelt sätt omorganisera verksamheten då nyanlända elever kommer, vilket leder till att nyanlända elever inte får tillgång till lärare med rätt kompetens. Arbetsgången med att utreda och upprätta åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd används heller inte för nyanlända elever, beslut om anpassad studiegång fattas på felaktiga grunder och kvaliteten på studiehandledningen på modersmålet behöver förbättras. Sammantaget leder detta till att nyanlända elever inte får tillgång till en likvärdig utbildning som övriga grundskoleelever, vilket leder till låg måluppfyllelse, som i sin tur bidrar till att det tar lång tid för en stor andel av de nyanlända eleverna att komma in i reguljär utbildning.

Skolinspektionens rekommendationer/krav på åtgärder:

Kvalitetsgranskningen visar att det på övergripande nivå i Malmö kommun finns god kompetens och vilja att kunna erbjuda en god kvalitet på utbildningen för nyanlända elever. Kommunen har tagit fram handlingsplaner och genomfört utredningar för att underlätta för stadsdelarna i arbetet. Dessa handlingsplaner utgör dock inte alltid utgångspunkt för arbetet i de olika stadsdelarna. Skolinspektionen bedömer utifrån kvalitetsgranskningen att Malmö kommun inte lever upp till de nationella målen och riktlinjerna när det gäller utbildning för nyanlända elever i grundskoleåldern och har kunnat identifiera ett antal områden att förbättra för att skapa en likvärdig och bättre utbildning för nyanlända elever. Nedanstående punkter visar på vilka områden som måste åtgärdas och inom vilka områden förbättringsåtgärder rekommenderas.

Krav på åtgärder:

- Kommunen måste vidta åtgärder så att nyanlända elever får tillgång till en likvärdig utbildning i alla avseende som övriga elever inom kommunens grundskolor i syfte att höja måluppfyllelsen. Detta gäller allt ifrån att de får tillgång till undervisning i alla ämnen utifrån kursplanerna och att undervisningen bedrivs av lärare med utbildning inom ämnet.

- Kommunen måste vidta åtgärder så att alla elever som har rätt till det erbjuds möjlighet att delta i modersmålsundervisning.
- Kommun måste vidta åtgärder så att samtliga elever som har behov av studiehandledning på modersmålet får det.
- Skolan måste utveckla organisation och arbetsformer som innebär ett aktivt arbete för att nyanlända elever ska bli en del av den sociala gemenskapen i skolan.

Rekommendationer:

- Kommunen behöver utveckla arbetet med att stegvis och under längre tid kartlägga det som de nyanlända eleverna kan inom skolans olika ämnen. Kommun behöver vidare utveckla metoder så att nyanlända elever ges möjlighet att visa sina kunskaper inom andra ämnen än svenska på annat språk än svenska, och så att nyanlända elever inte slentrianmässigt anses ha bristfälliga kunskaper som inte räcker för att kunna erhålla betyg.
- Kommunen behöver utveckla rutiner för att kunna bedöma i vilken grad de nyanlända elevernas behov av modersmålsundervisning, studiehandledning och undervisning i svenska som andraspråk har kunnat tillgodoses.
- Skolan behöver i högre utsträckning ta reda på vilka mål som eleverna faktiskt uppnår inom de olika ämnena, dokumentera dessa, samt tydligt upprätta planer, ibland i form av åtgärdsprogram, för hur eleverna ska ges möjlighet att nå de delar i kursplanerna som de eventuellt inte direkt har möjlighet att nå.
- Skolan behöver utveckla sitt arbete så att lärarna i högre utsträckning i planeringen av undervisningen utgår ifrån elevernas förmågor, intressen och styrkor, ta tillvara elevens ämneskunskaper och utveckla dem vidare.
- Skolan behöver utveckla arbetet med skriftliga omdömen för de elever som inte erhåller betyg i slutet av nionde skolåret så att där tydligt framgår en bedömning av vilka mål eleven har nått inom ämnet, eller ämnesblocket.
- Skolan behöver utveckla sitt arbete så att beslut om anpassad studiegång fattas utifrån individuella bedömningar.
- Skolan behöver vidta åtgärder för att öka kvaliteten på den studiehandledning som ges så att den i högre utsträckning hjälper eleverna att nå en högre måluppfyllelse i olika ämnen.
- Skolan behöver utveckla sitt arbete med att identifiera, utreda samt upprätta åtgärdsprogram för nyanlända elever så att skolan använder sig av den arbetsgång i arbetet som grundskoleförordningen föreskriver.
- Skolan behöver under rektorns ledning förbättra sitt arbete med att följa upp vilka resultat utbildningen för nyanlända elever ger, i syfte att höja måluppfyllelsen för dessa elever.

Uppföljning

Skolinspektionen följer upp detta krav på åtgärder inom sex månader från besluts datum. **Senast inom sex månader från dagen för beslutet, det vill säga den 25 mars 2010 ska Malmö kommun redovisa till Skolinspektionen, avdelningen i Lund vilka åtgärder som vidtagits.**

På Skolinspektionens vägnar

Björn Persson
Avdelningschef

Helena Olivestam Torold
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har också expert Jacqueline Engdahl, undervisningsråden Marcus Johansson och Iréne Sehlin, avdelningsjuristen Staffan Opitz samt enhetschef Lotta Kårlind deltagit.

Kopia till

Malmö kommun